Azərbaycanın özü qədər əbədi

İqtisadi tərəqqiyə zəmin yaradan neft diplomatiyası

Danılmaz gerçəklikdir ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycana rəhbərliyi dövründə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının strateji xəttini, onun həyata keçirilməsinin istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Heydər Əliyev tərəfindən işlənib hazırlanan yeni proqramın əsas amillərindən biri Azərbaycanın Cənubi Qafqazda iqtisadi cəhətdən lider bir ölkəyə çevrilməsini, qloballaşma şəraitində onun dünya iqtisadi sistemində layiqli yer tutmasını təmin etməkdən ibarət idi. Bu illər ərzində Azərbaycanda siyasi sabitlik və davamlı iqtisadi inkişaf təmin olunmuş, həmin strategiyanın uğurla reallaşdırılması nəticəsində ölkə iqtisadi tərəqqinin yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Azərbaycan iqtisadi gücünə və potensialına görə regionun lider dövlətinə çevrilmişdir.

Yeni iqtisadi sistemə keçid

Bazar iqtisadiyyatı yolunu seçmiş hər bir dövlətin iqtisadi siyasət strategiyasının formalaşmasına təsir göstərən ümumi cəhətlər olsa da, ümumilikdə dayanıqlı, sabit və tarazlı inkişaf modelinin irəli sürülərək uğurla həyata keçirilməsi olduqca mürəkkəb, çətin prosesdir. Təcrübə göstərir ki, hansısa dövlətdə sınaqdan uğurla çıxmış və müsbət nəticələri təsdiqlənmiş inkişaf konsepsiyalarının adekvat olaraq digər dövlətin iqtisadi sisteminə transformasiyası heç də həmişə özünü doğrultmur. Bunun üçün dövlətlərin özünəməxsus cəhətləri, coğrafi mövqeyi, təbii ehtiyatları, intellektual və insan resursları mütləq nəzərə alınmalı, mütərəqqi ənənələr əsasında milli inkişaf modeli yaradılmalıdır.

→ 7

Azərbaycanın QURTULUŞ salnaməsi:
Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə

30

Əvvəli 1-ci səh.

Belə bir modelin nəzəri-praktik əsaslarının formalaşdırılması və iqtisadiyyatda uğurla tətbiqi isə həm də güclü şəxsiyyət amili ilə şərtlənir. Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışı ilə Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlamaq mümkün olmuş və tənəzzül prosesinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmişdir. Heydər Əliyev özünün zəngin iqtisadi bilik və təcrübəsi əsasında Azərbaycanın yeni dövr üçün iqtisadi inkişaf prioritetlərini müəyyənləşdirmiş, bu sahədə mövcud problemlərin həlli yollarını elmi-nəzəri və praktiki əsasda göstərmişdir. Ümummilli Lider mərkəzi planlaşdırma və bölgü prinsiplərinin hakim olduğu ictimai-iqtisadi formasiyadan azad bazar iqtisadiyyatına optimal keçid modelini irəli sürmüş və onun həyata keçirilməsinə nail olmuşdur.

Demokratik inkişaf yolunu seçmiş bütün ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da bazar iqtisadiyyatı prinsipləri xüsusi mülkiyyətçilik, azad sahibkarlıq fəaliyyəti, özəlləşdirmə, qeyri-neft sektorunun, sənayenin inkişafı, aqrar islahatlar, o cümlədən torpağın özəl mülkiyyətə verilməsi və sosial infrastrukturun yeniləşdirilməsi prioritet seçilmişdir. İqtisadi sahədə həyata keçirilən islahatların əsasında bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılması yolu ilə ümumi daxili məhsul istehsalını artırmaq, qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafını təmin etmək məqsədi dayanmışdır. Uğurla reallaşdırılan bu strategiya nəticəsində ölkə iqtisadiyyatının strukturu mülkiyyət və təşkilati-hüquqi baxımdan köklü surətdə dəyişdirilmiş, bir sıra mərkəzi və dövlət idarəetmə orqanları ləğv edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ilin noyabrında qəbul edilmiş Konstitusiyası ölkədə yeni iqtisadi sistemə keçidin hüququ əsası olmuşdur.

Yeni iqtisadi sistemin formalaşdırılması üçün 500-dən çox qanun qəbul olunmuş, dövlət başçısı tərəfindən çoxsaylı fərman və sərəncam imzalanmışdır. Bütün bu aktların praktikada hayata keçirilməsi iqtisadi münasibətlərin və mexanizmlərin əhəmiyyətli dərəcədə liberallaşmasına, iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən səmərəli tənzimlənməsinə gətirib çıxarmışdır.

Məlumdur ki, yeni iqtisadi sistemə keçid prosesində islahatların dərinləşməsində özəlləşdirmənin həlledici rolu var. Bu baxımdan nəzər salanda görürük ki, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinə, respublikada kiçik va orta sahibkarlığın inkişafına dair dövlət proqramlarının, müvafiq qanunların, Prezidentin fərman və sərəncamlarının həyata keçirilməsi Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı meyarlarının formalaşmasına, qeyri-neft sektorunun inkişafına zəmin yaratmışdır. Ölkənin ümumi daxili məhsulunda özəl bölmənin payı 1994-cü ildəki 9 faizdən 2003-cü ildə 73,3 faizə çatmışdır.

Yeni neft strategiyası

Heydər Əliyev Azərbaycanın güclü və qüdrətli dövlətə çevrilməsi üçün ölkənin malik olduğu zəngin karbohidrogen ehtiyatlarından səmərəli istifadəni son dərəcə vacib sayaraq ilk gündən yeni neft strategiyasının işlənib hazırlanması və uğurla həyata keçirilməsi üçün əzmlə çalışmışdır. Azərbaycanın keçid dövründə məhdud maliyyə imkanları ilə zəngin neft-qaz yataqlarının mənimsənilməsinin, bu əvəzsiz təbii sərvətin Qərb bazarlarına çıxarılmasının çətinliyini başa düşən Heydər Əliyev çıxış yolunu Qərb şirkətləri ilə milli maraqlara söykənən əməkdaşlığın qurulmasında görmüşdür. 1993-cü ilin əvvəllərində hazırlanan layihənin iqtisadi və siyasi baxımdan Azərbaycanın deyil, Qərb şirkətlərinin maraqlarına daha çox cavab verdiyindən Heydər Əliyev bu istiqamətdə aparılan danışıqların yeni şərtlər çərçivəsində aparılmasını təmin etmişdir. Diplomatiya sahəsində zəngin bilikləri olan, biznes mühitinin incəliklərini dərindən mənimsəyən cənab İlham Əliyevin 1994-cü ilin aprelində ARDNŞ-nin beynəlxalq əlaqələr üzrə vitse-prezidenti təyin edilməsi də xalq və dövlət naminə düzgün seçim olmaqla Ulu Öndərin Qərb şirkətləri ilə aparılacaq danışıqlara necə böyük əhəmiyyət verməsinin bariz göstəricisi idi.

Milli iqtisadiyyatı, o cümlədən neft sənayesini dirçəltməyin yeganə yolu xarici sərmayələrin cəlb edilməsi olsa da, bu istiqamətdə ciddi problemlər mövcud idi. Qərb şirkətləri milyardlarla dollar sərmayəni mürəkkəb geosiyasi məkanda yerləşən Azərbaycana yatırmağı riskli hesab edirdilər. Cəbhə bölgəsində atəşkəsin kövrək olduğu, dövlət idarəetmə mexanizmlərinin hələ tam oturuşmadığı, məlum qonşu dövlətlərlə münasibətlərdə ciddi gərginliyin hökm sürdüyü, Xəzərin hüquqi statusu ilə bağlı mübahisələrin kəskinləşdiyi bir vaxtda "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması hətta ölkə daxilində də bir çoxlarına utopiya kimi görünürdü. Qərb şirkətlərinin Xəzərlə bağlı hansısa layihənin gerçəkləşməsində iştirakı təkcə iqtisadi deyil, həm də strateji-siyasi məsələ kimi nəzərdən keçirilirdi. Azərbaycana kənar təzyiqlərin getdikcə artması fonunda bu danışıqları davam etdirmək ölkə iqtidarından ciddi siyasi iradə və əzmkarlıq tələb edirdi. Bəzi transmilli neft şirkətləri Azərbaycanın düşdüyü çətin vəziyyətdən istifadə edərək neft müqavilələrin özlərinin xeyrinə olan qaydada imzalamağa çalışır, rəsmi Bakı üçün bir sıra qəbuledilməz şərtlər irəli sürürdülər. Bu vəzifəyə təyinatından cəmi iki həftə sonra neft müqaviləsi layihəsinin hazırlanması məqsədilə əvvəl Türkiyəyə, daha sonra isə ABŞ-nin Hyuston şəhərinə yola düşən cənab İlham Əliyev diplomatik bacarığını yüksək səviyyədə nümayiş etdirmiş, Qərb şirkətlərində inam və etimad formalaşdırmağa nail olmuşdur.

Azərbaycan rəhbərliyi həmin illər aparıcı Qərb şirkətləri ilə danışıqların məntiqi sonluqla yekunlaşmasına nail olmuşdur. 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda dünyanın 11 transmilli neft şirkətinin iştirakı ilə çağdaş tariximizə "Əsrin müqaviləsi" adı ilə düşmüş qlobal neft müqaviləsinin təntənəli imzalanma mərasimi keçirilmişdir. Bununla da Azərbaycan MDB məkanında Qərbin iri neft şirkətləri ilə irimiqyaslı saziş imzalayan ilk ölkə olmaqla Xəzər dənizində beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlığın bünövrəsini qoymuşdur. Heydər Əliyev o dövrün böhranlı sosial-iqtisadi şəraitində növbəti dəfə böyük siyasi iradə, dəqiq iqtisadi hesablama və müdriklik nümayiş etdirərək müstəqil Azərbaycanın yeni neft strategiyasını irəli sürmüş, buna qarşı yönəlmiş bütün maneələri mətinliklə dəf etmişdir.

İqtisadi tərəqqiyə zəmin yaradan neft diplomatiyası

Xəzərin Azərbaycan sektorunda yerləşən "Azəri", "Çıraq", Günəşli" yataqlarının birgə mənimsənilməsini nəzərdə tutan bu sazişin reallaşması təkcə respublikamız üçün deyil, Qərbin bir sıra aparıcı dövlətləri, habelə Cənubi Qafqaz və Orta Asiya regionu üçün strateji əhəmiyyət daşıyırdı. Regionda beynəlxalq əməkdaşlığın təməlini qoymuş bu qlobal enerji müqaviləsi eyni zamanda Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq öz təbii sərvətlərinə sahib çıxmaq, milli mənafelərini, iqtisadi və strateji maraqlarını sonadək müdafiə etmək əzmində olduğunu təsdiqləyirdi. Bununla regionda digər qlobal enerji və kommunikasiya layihələrinin gerçəkləşdirilməsi anlamında da müsbət meyil yaranmış, Azərbaycanın Qərb dövlətləri ilə münasibətləri strateji müstəvidə inkişaf etməyə başlamışdır.

"Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə Xəzərdə maraqları təmin olunmuş bəzi aparıcı Qərb dövlətlərinin, o cümlədən ABŞ-nin Azərbaycanla bütün sahələrdə genişmiqyaslı əməkdaşlığa marağı artmış, beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əməkdaşlıq sahəsində tamamilə yeni mərhələnin başlanğıcı qoyulmuşdur. Bu müqavilə respublikamızın dövlət müstəqilliyinin mühüm təminatına çevrilməklə azad iqtisadi mexanizmlərin tətbiqini və dünya iqtisadiyyatına dinamik inteqrasiyasını təmin etmişdir. Onun imzalanması ilə Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda sülhün, sabitliyin, iqtisadi tərəqqi və inkişafın başlıca təminatçısına çevrilmişdir. Yeni neft strategiyasının uğurları Azərbaycanın Avroatlantik məkana inteqrasiya prosesini də sürətləndirmiş, respublikamıza sərmayə qoyulması sahəsində ciddi dönüş yaratmış, ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin, habelə sosial infrastruktur obyektlərinin inkişafına əsaslı təkan vermişdir. Bütün müqavilələr üzrə Azərbaycanın neft-qaz sənayesinə yönəldiləcək xarici sərmayənin həcmi isə təqribən 60 milyard dollardan çox olmuşdur. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, indiyə kimi "Azəri-Günəşli-Çıraq" yataqlar blokunun işlənməsinə 40 milyard dollardan çox sərmayə qoyulmuşdur. "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda indiyədək minlərlə yeni iş yeri açılmışdır. Müqavilənin digər mühüm üstünlüyü odur ki, "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" yataqlarından çıxarılan qaz ehtiyatlarının hamısı bilavasitə Azərbaycana çatır.

Azərbaycanın iqtisadi inkişaf konsepsiyasının təməli olan "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə həyata keçirilməyə başlayan yeni neft strategiyası ölkədə yeni iqtisadi sistemə keçidin lokomotivinə çevrildi.

İqtisadi tənəzzüldən dayanıqlı inkişafa doğru

Yeni iqtisadi sistemə keçidlə bağlı Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən tədbirlər ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı yolunda öz bəhrələrini verdi. 1995-ci ildə ölkə iqtisadiyyatında sabitlik təmin edildi, sonrakı ildə isə artıq sosial-iqtisadi inkişafda müsbət meyillər özünü göstərməyə başladı. 1996-cı ildə əhalinin əməkhaqqı 50, pensiya, müavinətlər və büdcə təşkilatlarında əməkhaqqı 70 faiz artdı. 1997-ci ildə neft sənayesində azalma sürəti 0,3 faizə endi, 1998-ci ildə hasilat tam sabitləşdi və sonrakı illərdə isə artmağa başladı. Yeni neft strategiyası ölkənin valyuta ehtiyatlarını 1994-cü ildəki 10 milyon dollardan 2003-cü ildə 1,4 milyard dollara çatdırmağa, 800 milyon dollar vəsaiti olan Dövlət Neft Fondunu yaratmağa imkan verdi. 1996-cı ildə ümumi daxili məhsul istehsalında ilk dəfə artım (1,3 faiz) qeydə alındı, 1997-ci ildə bu artım 5,8, 1999-cu ildə 7,4, 2000-ci ildə 11,1, 2001-ci ildə 9,9, 2002-ci ildə 19,6, 2003-cü ildə isə 11,2 faiz oldu. Bütövlükdə 1996-2003-cü illərdə ÜDM 89 faiz artdı.

Ölkəmizin bir çox beynəlxalq iqtisadi və maliyyə qurumlarına daxil olmasına, kənd təsərrüfatının səmərəliyinin yüksəldilməsi, kiçik və orta biznesin inkişafı, geriləmənin azaldılması, inflyasiyanın aşağı salınması və dövlətimizin beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə bərabərhüquqlu tərəfdaş imicinin yaxşılaşdırılması da daxil olmaqla milli iqtisadiyyatın təkmilləşdirilməsi sahəsində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə təminat yaratdı.

Xarici iqtisadi siyasətdə də uğurlar əldə edildi

Azərbaycan dövlətinin iqtisadi siyasətində xarici ticarət münasibətlərinin sərbəstləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər də görülürdü. Bunun da nəticəsində ixrac edilən mallara norma, lisenziyalaşdırma tətbiq olunmurdu. Gömrük rüsumlarının maksimum səviyyəsi isə 15 faizdən çox deyildi. 1997-ci ildə Azərbaycan 84 ölkə ilə ticarət edirdisə, 2000-ci ildə xarici ticarət tərəfdaşlarının sayı 120-dən çox idi. 1995-2003-cü illərdə ixrac 4,1, idxal 3,9 dəfə artmışdır. Bu müddətdə ölkənin xarici ticarət dövriyyəsi 4 dəfə artaraq 1,3 milyard dollardan 5,2 milyard dollara çatmışdır.

Xarici sərmayədarların Azərbaycan iqtisadiyyatında iştirakı sənayeni müasir texnologiyalarla təchiz etmək baxımından real imkanlar yaradırdı. 1995-2003-cü illərdə ölkə iqtisadiyyatına 16 milyard dollardan çox sərmayə qoyulmuşdu. Bunun 12,3 milyard dolları və ya 77 faizi xarici sərmayələr idi. Qalanını isə milli iqtisadiyyatın inkişafı üçün müsbət amil olan daxili sərmayələr təşkil edirdi. Təkcə 2000-2003-cü illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına 7,5 milyard dollardan çox xarici sərmayə qoyulmuşdu. Adambaşına düşən sərmayələrin həcminə görə bu, MDB məkanında ən yüksək göstərici idi.

Xarici sərmayələrin əksəriyyəti ölkə iqtisadiyyatının inkişafında xüsusi yeri olan neft sənayesinə və elektrik enerjisi sahəsinin yenidən qurulmasına yönəldilirdi.

Qeyri-neft sektorunun inkişafı prioritet oldu

Azərbaycanda metallurgiyanın kompleks inkişafına dair proqramın həyata keçirilməsində görülən işlər çərçivəsində 1995-2003-cü illər ərzində qara metallurgiya müəssisələrinə 920 milyon, əlvan metallurgiya müəssisələrinə 700 milyon dollar sərmayə qoyulmuşdu.

Kimya və neft kimyası, maşınqayırma sənayesi müəssisələrinin yenidən qurulması və modernləşdirilməsinə xeyli məbləğdə xarici sərmayə cəlb edilirdi. Neftdən qazanılan gəlirlərin iqtisadiyyatın digər vacib sahələrinə, xüsusən də qeyri-neft sektoruna, istehsal sahibkarlığına yönəldilməsi, yeni müəssisələrin açılması yolu ilə işsizlik probleminin aradan qaldırılması, bir sözlə, əhalinin sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılmasına nail olunurdu.

Torpaq islahatının aparılması tezliklə müsbət nəticələrini verir və 1996-cı ildən etibarən əsas kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında dinamik inkişaf müşahidə edilirdi. 2003-cü ilin əvvəllərində aqrar islahatın birinci mərhələsi ümumən başa çatmış, əhaliyə 1 milyon 350 min hektardan artıq torpaq paylanmışdır. Azərbaycanın torpaq mülkiyyətinin 50 faizə yaxını dövlət mülkiyyətində saxlanılmaqla qalan hissəsi bələdiyyə (23,5 faiz və xüsusi mülkiyyətə (19,6 faiz) verilmişdir.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən torpaq islahatı öz unikallığı ilə seçilirdi. Məhz bu islahatlar nəticəsində 1990-cı illərin əvvəllərində tənəzzül dayandırılmış və gələcək inkişafın əsası qoyulmuşdur. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə kənd təsərrüfatında əvvəlki vergi borcları silinmiş, vergi tətilləri tətbiq olunmuş, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları vergilərdən tam azad edilmişlər. Həyata keçirilən ardıcıl aqrar islahatlar nəticəsində kənd təsərrüfatında 2003-cü ildə özəl sektorun payı 100 faizə yaxınlaşmışdır.

Qətiyyətin daha bir uğuru - nəqliyyat boru kəmərlərinin tikintisi

"Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra hasil olunacaq milyonlarla ton xam nefti Qərb bazarlarına çıxaracaq ixrac boru kəmərlərinin hansı ölkələrin ərazisindən keçəcəyi də uzun müddət mübahisəli müzakirə mövzularından biri olmuşdur. Lakin Heydər Əliyevin siyasi iradəsi, prinsipial və qətiyyətli mövqeyi, habelə o zaman ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti vəzifəsində çalışan cənab İlham Əliyevin danışıqlar prosesində nümayiş etdirdiyi diplomatik məharəti sayəsində Azərbaycan neftinin nəqli marşrutları barədə optimal qərarlar qəbul edilmişdir. 1996-cı ilin yanvar ayında "Azərbaycan neftinin Bakı-Novorossiysk marşrutu ilə nəql edilməsi haqqında" Rusiya Federasiyası ilə Azərbaycan Respublikası arasında hökumətlərarası saziş imzalanmış, 1997-ci ilin oktyabr ayında həmin xətt istifadəyə verilmişdir.

Geosiyasi amillərlə bağlı ixrac boru, kəmərlərinin çoxvariantlığının zəruriliyi alternativ layihələr üzərində də gərgin iş aparılmasını aktual məsələ kimi gündəmə gətirmişdir. 1997-ci ildə Azərbaycan və Gürcüstan hökumətləri arasında neftin Qara dənizə çıxarılması üçün Bakı-Tbilisi-Supsa marşrutu ilə nəqlini nəzərdə tutan saziş imzalanmışdır. 1999-cu il aprelin 17-də Azərbaycanın tarixində daha bir əlamətdar hadisə yaşanmışdır. Azərbaycan, Gürcüstan və Ukrayna prezidentlərinin iştirakı ilə uzunluğu 850 km, illik buraxılış qabiliyyəti isə 5 milyon ton olan Bakı-Supsa neft kəməri və Gürcüstanın Qara dəniz sahilindəki Supsa ixrac terminalı istismara verilmişdir.

Bununla belə, həmin kəmərlər də Azərbaycanın getdikcə artan ehtiyaclarını tam ödəmək iqtidarında deyildi. "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində neft hasilatının artması əsas ixrac boru kəmərinin qısa zamanda inşasını zərurətə çevirmişdir. Heydər Əliyev bununla bağlı müdrik və uzaqgörən qərarını hələ ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarında vermiş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri ideyasını ilk dəfə olaraq gündəmə gətirmişdi. Azərbaycan xalqının mənafelərini daim uca tutan Heydər Əliyev sonrakı mərhələdə də böyük diplomatik ustalıqla həmin kəmərin alternativsizliyini "Əsrin müqaviləsi"ndə iştirak edən şirkətlərə, habelə onların təmsilçisi olan dövlətlərə qəbul etdirə bilmişdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft kəmərinin üzərində dayanan Heydər Əliyev bunun strateji və siyasi baxımdan ən optimal qərar olduğunu sübuta yetirmişdir.

1998-ci il oktyabrın 29-da Ümummilli Liderin təşəbbüsü ilə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentləri BTC-nin tikintisi ilə bağlı Ankara Bəyannaməsi imzalamışlar. 1999-cu il noyabrın 18-də isə ATƏT-in İstanbul zirvə toplantısında "Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan Respublikası və Türkiyə Cümhuriyyəti əraziləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair" razılaşma əldə olunmuşdur. Həmin razılaşmaya ABŞ və Qazaxıstanın dövlət başçıları da imza atmaqla üzərlərinə müəyyən hüquqi və siyasi öhdəliklər götürmüşlər.

BTC-nin reallaşması "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasından sonra Azərbaycan üçün ikinci mühüm tarixi əhəmiyyət kəsb edən hadisə olmuşdur. 2002-ci il sentyabrın 18-də Səngəçal terminalında Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təməlqoyma mərasimi keçirilmişdir. Bu tədbir Heydər Əliyevin yeni neft strategiyasının əməli nəticəsi, cənab İlham Əliyevin göstərdiyi fədakarlığın məntiqi sonluğu idi.

Məlum olduğu kimi, bu yaxınlarda "Şahdəniz" Konsorsiumu Azərbaycan qazını Avropaya nəql edəcək layihə kimi Trans-Adriatik Qaz Kəmərini (Trans-Adriatik Pipeline (TAP)) seçib. Qeyd edək ki, TAP layihəsi Cənubi Qafqaz Qaz Kəmərinin (Bakı-Tbilisi-Ərzurum) və Trans-Anadolu Qaz Kəmərinin (TANAP) davamı olub, "Şahdəniz-2" yatağındakı qazın Yunanıstan və Albaniya üzərindən Adriatik dənizi ilə İtaliyanın cənubuna, oradan da Qərbi Avropaya nəqlini nəzərdə tutur. Bu kəmərlə 20 milyard kubmetrə yaxın qazın Avropa ölkələrinə nəql edilməsi gözlənilir.

Göründüyü kimi, son illər Azərbaycanda həyata keçirilən bütün layihələr, o cümlədən enerji-nəqliyyat layihələri Heydər Əliyevin iqtisadi inkişaf strategiyasının və onu uğurla davam etdirən İlham Əliyevin iqtisadi siyasətinin məntiqi nəticəsidir.

Yaradılan Neft Fondu "qara qızıl"ı xalqın sərvəti etdi

Neft Azərbaycanın ən böyük sərvətidir və ondan son dərəcə qənaətlə istifadə olunmalıdır. Bu sərvət Azərbaycanın bütün nəsilləri arasında ədalətli şəkildə bölünməlidir. Heydər Əliyev neftdən əldə olunan gəlirlərin düzgün və səmərəli istifadəsi məsələsini daim diqqətdə saxlamış, 29 dekabr 1999-cu il tarixli fərmanı ilə Dövlət Neft Fondunu yaratmışdır. Fondun yaradılması neft sazişlərinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar əldə edilən gəlirlərin toplanması və səmərəli idarə edilməsi mexanizmi kimi nəzərdən keçirilmişdir. Burada neft-qaz ehtiyatlarının işlənməsindən əldə olunan gəlirlərdən düzgün istifadə edilməsi, eləcə də şəffaflığın tam təmin edilməsi ön plana çəkilmişdir.

Heydər Əliyevin fərmanı ilə Dövlət Neft Fondundan ilk maliyyə vəsaiti Azərbaycanın ən ağrılı probleminin həlli - qaçqın və məcburi köçkünlərin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması, çadır düşərgələrinin ləğvi məqsədilə ayrılmışdır. Daha sonralar Neft Fondunun gəlirləri Azərbaycanda həyata keçirilən genişmiqyaslı infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsində və işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpasında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

İqtisadiyyatın keyfiyyətcə yeni mərhələyə qaldırılması

Respublikamızın dinamik sosial-iqtisadi inkişafına təkan verən yeni neft strategiyasını 2003-cü ilin oktyabrından Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev inamla davam etdirmiş və əsası Ümummilli Lider tərəfindən qoyulan sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının uğurla həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. Dövlət başçısının çevik və işlək mexanizmlər üzərində gerçəkləşdirdiyi uğurlu sosial-iqtisadi inkişafın nəticəsi olaraq bu gün Azərbaycan dünyanın sürətlə inkişaf edən ölkələrindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti iqtisadiyyatın neft amilindən asılılığını aradan qaldırmaq məqsədilə bir sıra əməli tədbirlər həyata keçirir. İlham Əliyev dəfələrlə bəyan etmişdir ki, neft Azərbaycan üçün son məqsəd deyil, iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün bir vasitədir. Dövlət başçısı iqtisadi inkişafa yalnız neft amili hesabına nail olmağı məqbul saymır, tarazlı və davamlı tərəqqi naminə qeyri-neft sektoruna xüsusi diqqət yetirilməsini önə çəkir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə özəl sektorun fəaliyyətinə normal şərait yaratmadan qarşıda duran strateji vəzifələri gerçəkləşdirmək, iqtisadi yüksəlişi təmin etmək, işsizliyin səviyyəsini azaltmaq, infrastrukturu yeniləşdirmək, eləcə də sosial xarakterli digər problemlərin həllinə nail olmaq mümkün deyil. Praqmatik və rasional siyasi baxışlara malik olan İlham Əliyev bu reallığı düzgün qiymətləndirdiyi üçün sahibkarlığın inkişafına, bölgələrin tarixi məşğulluq ənənələrinin bərpasına, habelə regional tarazlığın təmin olunmasına xidmət edən əməli tədbirlər həyata keçirir. Dövlət başçısı iqtisadiyyatın liberallaşdırılması, bazarın inhisardan, haqsız rəqabətdən azad olunması, özəl sektorun dəstəklənməsi, sahibkarlara, fermerlərə güzəştli kreditlərin verilməsi sahəsində ciddi addımlar atır, verdiyi bütün vədlərə sadiqlik nümayiş etdirir.

Prezident İlham Əliyev iqtisadiyyatı hökumətin hansısa iqtisadi layihəyə müdaxiləsi yolu ilə deyil, sahibkarlar üçün lazımi infrastrukturun və maliyyə mənbəyinin yaradılması vasitəsilə stimullaşdırmağı vacib sayır. Bu ilk növbədə cəmiyyətdə siyasi sabitliyin daha da möhkəmlənməsinin təminatçısına çevrilən sahibkarlar təbəqəsinin fəaliyyətinə geniş imkanların yaradılmasını, iqtisadiyyatın inkişafında onların geniş potensialından və imkanlarından maksimum dərəcədə səmərəli istifadə edilməsini nəzərdə tutur.

Məhz bu strategiya nəticəsində Azərbaycan nəinki öz maliyyə və enerji müstəqilliyini əldə etmiş, həmçinin Avropanın enerji müstəqilliyinin təmin edilməsində həlledici rola malik olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, bu gün dünyanın əsas inkişaf etmiş ölkələri Azərbaycanla hesablaşır, regionda heç bir layihə Azərbaycanın razılığı olmadan həyata keçirilmir. Bu isə o deməkdir ki, "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycanın ümumi iqtisadi rifahına və beynəlxalq aləmdə əhəmiyyətli uğurlarına stimul yaratmaqla regiondakı siyasi-iqtisadi münasibətlər sisteminə yeni impuls vermişdir. Azərbaycanın neft strategiyasının ölkəmizə gətirdiyi uğurlar onun beynəlxalq münasibətlər sistemində yerinin müəyyənləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Ümumilikdə "Əsrin müqaviləsi"nin Azərbaycanın xarici siyasətinin müəyyənləşdirilməsinə təsir imkanlarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür:

1. *Əsrin müqaviləsi Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin yaradılmasına müsbət təsir göstərməklə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin daha səmərəli şəkildə qurulmasına imkan yaratdı.*
2. *Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzu əhəmiyyətli dərəcədə artdi və o, regionun şəksiz liderinə çevrildi.*
3. *Azərbaycanda dayanıqlı iqtisadi münasibətlər sistemi yarandı ki, bu da yeni iqtisadi tərəfdaşların, xarici investisiyaların ölkəyə cəlb olunmasına imkan verdi.*
4. *Beynəlxalq birlik regionun taleyi ilə bağlı bütün məsələlərdə ilk növbədə Azərbaycanın maraqlarını nəzərə almaq zərurəti ilə qarşılaşdı.*
5. *Bu müqavilələr Azərbaycanın müstəqil xarici-iqtisadi siyasət yürütdüyünü ortaya qoydu və buna bütün dünyanı inandırdı.*
6. *Bir çox nəhəng dövlətləri Azərbaycana təzyiq göstərmək imkanlarından məhrum etdi. Bu, ölkənin iqtisadi və siyasi müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edirdi.*
7. *Azərbaycanda demokratik ənənələrin, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin təşəkkül tapmasına ciddi təsir göstərdi.*
8. *Müstəqilliyin dönməzliyinə əsaslı təminat yaratdı. Bu isə Azərbaycan üçün hər şeydən vacib idi.*
9. *Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyini təmin etdi.*
10. *Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyini təmin etdi.*
11. *İşğalda olan torpaqların azad edilməsi, bərpa olunması və Böyük qayıdışın təmin edilməsi üçün əsaslı iqtisadi zəmin yaratdı.*
12. *Azərbaycanı regionun lider dövlətinə çevirdi.*

Bu gün ölkənin bütün sahələrində əldə edilən uğurlar "Əsrin müqaviləsi"nin xalqın taleyində oynadığı müstəsna rolu əyani surətdə aşkara çıxarır. Heydər Əliyevin ciddi elmi əsaslara söykənən yeni neft strategiyası hələ uzun illər Azərbaycan xalqının mənafeyinə xidmət edəcək.

44 günlük Vətən savaşında Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərimizin azad edilməsi də ölkəmizin iqtisadi qüdrəti, Prezidentin müdrik siyasətinin və qətiyyətinin məntiqi nəticəsidir. Çünki bütün bunların təməlində əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan iqtisadi strategiya və onun tərkib hissəsi olan neft strategiyası dayanır. Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, "İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir".

Bu gün heç kim şübhə etmir ki, Heydər Əliyev iqtisadi strategiyasını uğurla davam etdirən, onu keyfiyyətcə yeni mərhələyə qaldıran İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin iqtisadiyyatı yaxın gələcəkdə tam bərpa ediləcək, həmin torpağın sahibləri geri qayıdacaq, ölkəmizin iqtisadiyyatı daha da güclənəcək və xalqımızın həyat səviyyəsi yaxşılaşacaqdır.

Müşviq ATAKİŞİYEV,
iqtisad elmləri doktoru, professor,
Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun icraçı direktoru